

ביאורים

כשבאים לעקור את המידות הרעות צריך לעוקרן משורשן. יש לחקור אלו מחשבות ומעשים קדמו למעשה המידה הרעה, ולנתח היכן הייתה השגיאה. רק אחרי ניתוח כל המערכות, ניתן לבנות תכנית פעולה חדשה שתביאנו אל המידות השלמות.

מתוך מגמה לעקור את העצלות, מכניס אותנו הרמח"ל לעמקי מוחו של העצל. העצל אינו מחפש איך 'לחפף'. ודאי גם שאינו רשע. יש לו הסברים שכליים וטענות 'טובות' לפשר מעשיו, ועל כן מצפוננו שקט. פה בדיוק טמונה המלכודת. כיוון שהוא שלם עם דרכו, קשה להסביר לו היכן טעה, וממילא קשה לו לתקן את מעשיו.

טעותו של העצל היא בשיקול הדעת. הוא אינו מצליח להפריד בין חשיבתו השכלית לבין נטיותיו הגופניות למנוחה. לא מצליח להבחין מהו רצון השכל ומהו רצון הגוף. מכוח טעות זו, הוא נותן צידוק שכלי לנטיותיו הגופניות, ובטוח שהוא עושה את הצעד הנכון והישר. במקום שהשכל יוביל את חייו, הוא נשלט על ידי נטיות הגוף.

הרמח"ל מצייע לנו פתרון. "כל קולא צריכה בדיקה". יש צורך בניחות מעמיק מהיכן מגיע הרצון להנחות שאנו עושים לעצמנו. האם הן באות מחשיבה שכלית טהורה, או שמהן רק עצת היצר הרע. מתוך בירור זה נוכל לברור לנו את הדרך הטובה שתביאנו לידי עשייה או, במילים אחרות, לידי זריזות.

הרחבות

• עצלות המתבטאת בעשייה מהירה

וְלִהְיֶיחֻ בְּמִנְחָת עֲצָלוֹ. הביטוי הרגיל של העצלות הוא בהימנעות מעשייה, אולם ישנו ביטוי הפוך לעצלות. כתוב במדרש: "על שדה איש עצל עברתי - זה אדם הראשון" [בראשית רבה כא, ב]. אדם הראשון חטא בעשייה ולא בהימנעות מעשייה, ובכל זאת מכנהו המדרש 'איש עצל'.

מסביר הרב דסלר: "אבל יש עצלות ויש מתינות; המתן בעל יישוב הדעת ואינו ממהר להחליט ולעשות, והעצל מתעצל מלהתיישוב ובבהילות ממחר ועושה, מהירות זו היא פרי עצלות המחשבה (שם משמואל בשם האדמו"ר מקוצק). כוונת המדרש: אדם הראשון לפי גודל ערכו לא התיישב כדבעי לפני עשייתו" [מכתב מאליהו ע"מ 95].

• יש מקום לקולות

כָּל קֵלָא צְרִיכָה בְּדִיקָה. הרמח"ל אינו שולל בדבריו את היכולת ואת הצורך להקל במקומות הנכונים, אלא דורש מהאדם לבחון היטב מהיכן נובעת הקולא, האם ממקום אמיתי, או מרצון לוותר לעצמו.

הרב קוק עומד על כך שאמנם "ובמה שאפשר אפילו בצד הדוחק ללכת בלא התחכמות ודאי חובת כולנו להתאמץ ללכת בדרך הכבושה", כמו שבענייני ממונו אדם הולך בדרך בטוחה ולא לוקח סיכונים. "ומכל מקום כשההכרח הוא גדול מצינו כמה פעמים בדברי חז"ל שלא נרתעו מדרכי היתר חדשים" [אגרות ראייה ב, תקנה].

וְאוֹלָם אִם תִּשְׁאַל אֶת פִּי הָעֵצֵל, יְבוֹא לְךָ בְּמֵאמְרִים רַבִּים מִמֵּאמְרֵי הַחֲכָמִים וְהַמְקַרְאֹת מִן הַכְּתוּבִים וְהַטְּעוֹנוֹת מִן הַשִּׁכְל, אֲשֶׁר כָּלֵם יוֹרוּ לוֹ לְפִי דַעְתּוֹ הַמְּשַׁבֵּשֵׁת לְהַקֵּל עֲלָיו וְלִהְיֶיחֻ בְּמִנְחָת עֲצָלוֹ, וְהוּא אֵינְנו רוֹאֶה שְׂאֵין הַטְּעוֹנוֹת הֵהֵם וְהַטְּעָמִים הֵהֵם נוֹלְדִים לוֹ מִפְּנֵי שְׂקוֹל דַּעְתּוֹ, אֲלָא מִמְקוֹר עֲצָלוֹתָ הֵם נוֹבְעִים, אֲשֶׁר בְּהִיוֹתָהּ הִיא גוֹבֶרֶת בּוֹ - מִטָּה דַעְתּוֹ וְשִׁכְלוֹ אֵל הַטְּעוֹנוֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע לְקוֹל הַחֲכָמִים וְאֲנָשֵׁי הַדַּעָה הַנְּכוֹנָה. הוּא מֵה שֶׁשְׁלֹמֹה צוֹנֵחַ וְאוֹמֵר (משלי כו, טז), "חֲכָם עֵצֵל בְּעֵינָיו מִשְׁבַּעַה מְשִׁיבֵי טַעַם". כִּי הָעֵצֵל אֵינְנָה מִנְחַת לוֹ שִׂיחָה אֶפְלוֹ חֵשׁ לְדַבְרֵי הַמּוֹכִיחִים אוֹתוֹ, אֲלָא יִחְשַׁב הַכֹּל לְתוֹעִים וְשׁוֹטִים, וְהוּא לְבַדּוֹ חֲכָם.

וְהִנֵּה תִדַּע כִּי זֶה כָּלֵל גְּדוֹל מְנַסֶּה בְּמִלְאֶכֶת הַפְּרִישׁוֹת, שֶׁכָּל קֵלָא צְרִיכָה בְּדִיקָה, כִּי אִף עַל פִּי שִׂיכּוּלָה לְהִיּוֹת יִשְׁרָה וְנִכּוּחָה, אֲמָנָם קְרוֹב הַדָּבָר שֶׁתְּהִיָּה מְעֻצָּת הַיֶּצֶר וּמְרֻמּוֹתָיו, עַל כֵּן צְרִיךְ לְבַדֵּק אַחֲרָיָהּ בַּחֲקִירוֹת וּדְרִישׁוֹת רְבוֹת וְאִם אַחֵר כָּל אֵלֶּה תִצְדַּק, וְדַאי שֶׁהִיא טוֹבָה.

כָּלֵלוֹ שֶׁל דָּבָר, חֲזוּק גְּדוֹל צְרִיף הָאָדָם לְהִתְחַזֵּק וְלִהְתַּגַּבֵּר בְּזִרְיוֹת לַעֲשׂוֹת הַמְּצוּוֹת בְּהַשְׁלִיכוֹ מְעֲלָיו כְּבֹד הָעֵצֵלָה הַמְּעַכְכֶּת עַל יָדוֹ. וְתִרְאֶה שֶׁהַמְּלָאָכִים נִשְׁתַּבְּחוּ בַּמִּדָּה הַטוֹבָה הַזֹּאת, שֶׁנֶּאֱמָר בָּהֶם (תהלים קג, ט), "גִּבְרֵי כַח עֲשִׂי דְבָרוֹ לְשִׁמְעַ בְּקוֹל דְּבָרוֹ". וְאוֹמֵר (יחזקאל א, יד), "וְהַחַיּוֹת רְצוּא וְשׁוֹב כְּמִרְאֵה הַבָּצֵק". וְהִנֵּה הָאָדָם הוּא אָדָם וְלֹא מְלָאָךְ, עַל כֵּן אִי אֶפְשָׁר לוֹ שִׁגְיַע לְגִבּוֹרָתוֹ שֶׁל הַמְּלָאָךְ, אִף וְדַאי שֶׁכָּל מֵה שִׂיכּוּלָה לְהִתְקַרֵּב בְּמִדְרָגָתוֹ אֲלֵיו רְאוּי הוּא שִׁתְּקַרֵּב. וְדוֹד הַמְּלָךְ הִיָּה מִשְׁבַּח עַל חֲלָקוֹ וְאוֹמֵר (תהלים קיט, ט), "חֲשַׁתִּי וְלֹא הִתְמַהֵמְהִתִּי לְשִׁמּוֹר מְצוֹתֶיךָ".

הזריזות ממעלות המלאכים. יש להשתדל להדימות להם

